

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/123/97-100>

Kifayət Hüseynova
Bakı Slavyan Universiteti
<https://orcid.org/0009-0007-8823-5611>
kifayat.dolxanova@yandex.com

Təhsil müəssisələrinin təkmilləşdirilməsində müasir İKT-dən istifadə

Xülasə

Məqalədə təhsil sahəsində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından (bundan sonra – İKT) istifadənin üstünlükləri və çatışmazlıqları təsvir edilmişdir. Müasir təhsil sistemində informasiya-kommunikasiya texnologiyaları xüsusi yer tutur. Bir tərəfdən, onlar şagirdlərə materialı daha yaxşı mənimsəməyə kömək edir, çünki vizual məlumat həmişə daha sürətli və asan qəbul edilir. Digər tərəfdən, informasiya texnologiyalarından istifadə ənənəvi tədrisdə müəllimlərin üzərinə düşən yükü azaltmağa kömək edir. Bundan əlavə, proqram metodları təhsil və tərbiyə prosesinin fərdiləşdirilməsinə şərait yaradır. Fəaliyyətlərində İKT-dən istifadə edən təhsil müəssisələrinin bu gün qarşılaşdıqları problemlərin həlli interaktiv təlim sistemini mükəmməlliyə çatdırmağa, tədris prosesini uşaqlar üçün interaktiv texnologiyalardan istifadə etməklə daha sadə və daha əlçatan formada qurmağa imkan verəcəkdir.

Açar sözlər: *informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, kompüter, elektron kitabxana, təhsil sistemi*

Kifayat Huseynova
Baku Slavic University
<https://orcid.org/0009-0007-8823-5611>
kifayat.dolxanova@yandex.com

Using Modern ICT in Improving Educational Institutions

Abstract

The article describes the advantages and disadvantages of using information and communication technologies (hereinafter – ICT) in education. Information and communication technologies occupy a special place in the modern education system. On the one hand, they help students better assimilate the material, since visual information is always perceived faster and more easily. On the other hand, the use of information technologies helps to reduce the burden on teachers in traditional teaching. In addition, software methods contribute to the individualization of the educational and upbringing process. Solving the problems faced by educational institutions that use ICT in their activities today will make it possible to improve the interactive learning system and organize the educational process for children in a simpler and more accessible form through the use of interactive technologies.

Keywords: *information and communication technologies, computer, electronic library, education system*

Giriş

Təhsilin informasiyalaşdırılmasının inkişafında mühüm istiqamətlərdən biri müasir informasiya texnologiyalarıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, məktəbin maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılması, tədris proseslərinin informasiyalaşdırılması yerli təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün aktual vəzifədir. İnformasiyalaşdırma son vaxtlar ictimai həyatın getdikcə daha çox sahələrini birləşdirir (Zaitseva, 2016). Kompüterlər, avtomatlaşdırılmış avadanlıqlar, proqram təminatı bir çox sənaye sahələrində istifadə olunur. Müasir dövlət və cəmiyyət şəraitində təhsil sahəsi ən vacib sahələrdən biridir və buna görə də informasiyalaşdırma çox vacibdir. Bu gün müəllimə qoyulan tələblərdən biri də kompüterdə və digər elektron hesablama cihazlarında işləmək bacarığıdır (Durova, 2005). Yəni müəllimin bu məsələdə müvafiq səriştəsi olmalıdır. Bəlkə də bununla əlaqədardır ki, bu gün müəllimlərin sayı getdikcə artır. Orta məktəblərdə tətbiq olunan İKT müəyyən tələblərə cavab verməlidir:

- müasir təhsilin məqsədlərinə cavab vermək və onlara nail olmaq bacarığı;
- qrafik, mətn, video və audio informasiyanı ötürmək bacarığı;
- müdavimlə interaktiv formatda dialoq aparmaq imkanı;
- tələbələrin fəaliyyətini operativ qiymətləndirmək bacarığı (Lebedeva, 2010).

Müasir təhsil sistemində informasiya-kommunikasiya texnologiyaları xüsusi yer tutur. Bir tərəfdən, onlar şagirdlərə materialı daha yaxşı mənimsəməyə kömək edir, çünki vizual məlumat həmişə daha sürətli və asan qəbul edilir (Zimina, 2015). Digər tərəfdən, informasiya texnologiyalarından istifadə ənənəvi tədrisdə müəllimlərin üzərinə düşən yükü azaltmağa kömək edir. Bundan əlavə, proqram metodları təhsil və tərbiyə prosesinin fərdiləşdirilməsinə kömək edir. Fəaliyyətlərində İKT-dən istifadə edən təhsil müəssisələrinin bu gün qarşılaşdıqları problemlərin həlli interaktiv təlim sistemini mükəmməlliyə çatdırmağa və tədris prosesini uşaqlar üçün interaktiv texnologiyalardan istifadə etməklə daha sadə və daha əlçatan formada qurmağa imkan verəcəkdir (Zhuk, 2016, p. 20).

Bu gün distant təhsil əsasən peşə təhsili sistemində üstünlük təşkil edir. Ümumi təhsilə gəlinə, İKT-dən tam həcmdə istifadə hələ o qədər də güclü inkişaf etməyib, baxmayaraq ki, bunun üçün artıq müəyyən cəhdlər edilir (elektron dərsliklər tətbiq edilir, dövlət tərəfindən elektron gündəliklər sistemi tətbiq olunur və s.). Bununla əlaqədar olaraq, müsbət nəticələr əldə etmək və tədris prosesini təkmilləşdirmək üçün hakimiyyət orqanlarının və təhsil müəssisələrinin rəhbərliyinin bu istiqamətdə fəaliyyətlərini əlaqələndirmək lazımdır. Ümumtəhsil məktəblərində müəllimlər elmi dünyagörüşündən danışır, uşaqları yaradıcı düşünməyə sövq edir və diqqəti təlimin sonrakı mərhələlərinə hazırlamağa yönəldirlər. Onlarda yeni şeylər öyrənməyə maraq inkişaf etməli, şagirdin ehtiyaclarına diqqət yetirilməlidir. Müəllim uşağın fərdi xüsusiyyətlərini və şəxsi keyfiyyətlərini ortaya qoyur, onları tədricən daha məhsuldar təlim metodlarının inkişafına aparır (Polat, 2015, p. 219).

İKT texnologiyaları təhsilin əsas hissələrindən birinə çevrilməklə öyrənmənin effektivliyini artırmalı və uşaqların intellektual, emosional və şəxsi inkişafına töhfə verəcək təhsil prosesi formalaşdırmalıdır. Orta məktəb müəllimlərinin işinə İKT-nin tətbiqi təhsilin müasirləşdirilməsinin əsas məqsədinə – təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, təhsilin əlçatanlığının artırılmasına nail olmağa stimül verir, informasiya məkanında yönümlü şəxsiyyətin ahəngdar inkişafını təmin edir, müasir texnologiyaların informasiya və kommunikasiya imkanlarına meydan açır (Petukhova, 2013, p. 82). Orta məktəb müəlliminin işində İKT-dən istifadə yollarının konkretləşdirilməsi zəruri görünür: tədqiq olunan mövzuda dərsin yerini müəyyənləşdirmək, internetdə və məlumat bazalarında məlumat axtarmaq, dərsin məzmununu məqsəd və vəzifələrə uyğun seçmək, seçilmiş materialı qruplaşdırmaq və təqdimat, sınaq və s. formasında təqdim etmək. Müəllimin öz vəzifələrini səmərəli şəkildə yerinə yetirməsi, geniş çeşiddə İKT alətlərindən istifadə etməsi üçün onun İKT səriştəsinə malik olması vacibdir (Brewer, 2012).

İKT səriştəsi nədir? Müəllimin peşə standartında göstərilir ki, müəllimin peşəkar İKT səriştəsi inkişaf etmiş ölkələrdə müəyyən bir peşə sahəsində ümumi olan İKT vasitələrindən lazım olan yerdə və lazım olduqda peşəkar problemlərin həllində ixtisaslı istifadə edilməsi hesab edilir (Chernilevsky, 2012, p. 317).

Müəllimin peşə standartında İKT sərəştəsinin aşağıdakı strukturu fərqləndirilir:

- ümumi istifadəçi İKT sərəştəsi;
- ümumi pedaqoji İKT sərəştəsi;
- fənn-pedaqoji İKT sərəştəsi (insan fəaliyyətinin müvafiq sahəsində peşəkar İKT sərəştəsini əks etdirən).

Ümumi pedaqoji İKT sərəştəsi tədris prosesində İKT-dən istifadənin metodik üsullarını mənimsəməyi, distant müəllim hazırlığının təşkili metodlarını mənimsəməyi, elektron tədris materiallarının yaradılması, sınaqdan keçirilməsi, korrektə edilməsi və təhlili üsullarını mənimsəməyi, İKT-dən istifadə üçün müsbət motivasiyanın formalaşdırılmasını əhatə edir (Polat, 2000).

Tədqiqat

Müasir cəmiyyətin informasişlaşdırılması prosesinin prioritet istiqamətlərindən biri təhsilin informasişlaşdırılması – təhsil sisteminə yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqidir. Tədris prosesinin səmərəliliyinin təmin edilməsi təkcə təhsil və idrak fəaliyyətinin fərdiləşdirilməsi əsasında mümkündür. Kütləvi tələbat şəraitində belə fərdiləşdirilmiş təlim təkcə kompüter alətləri və texnologiyaları üzərində qurulmuş yüksək təlim texnologiyaları əsasında həyata keçirilir.

Bu, aşağıdakılara imkan verəcək:

- elmi-pedaqoji məlumatların, informasiya-metodiki materialların, kommunikasiya şəbəkələrinin avtomatlaşdırılmış məlumat banklarından istifadə etməklə təhsil sisteminin idarə edilməsi;
- cəmiyyətin informasişlaşdırılmasının müasir şəraitində şagird şəxsiyyətinin inkişafı vəzifələrinə uyğun olan təlimin məzmununun, metodlarının və təşkilati formalarının seçilməsi metodologiyasının və strategiyasının təkmilləşdirilməsi;
- dinləyicinin intellektual potensialının inkişafına, müstəqil biliklərə yiyələnmək vərdislərinin formalaşdırılmasına, informasiya-tədris, eksperimental-tədqiqat fəaliyyətinin, müxtəlif növ müstəqil informasiya emalı fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş metodiki təlim sistemlərinin yaradılması;
- kompüter testi, diaqnostika, nəzarət və qiymətləndirmə sistemlərinin yaradılması və istifadəsi.

İT peşəkar fəaliyyətin müxtəlif sahələrində böyük imkanlar açır. Onlar bir çox problemlərin, o cümlədən təhsil problemlərinin həlli üçün müasir və rahat alətlər təklif edirlər. İnformasiyanı yaratmağa, saxlamağa, emal etməyə və onu şagirdə təqdim etməyin səmərəli üsullarını təqdim etməyə imkan verən müasir İT tədris prosesini sürətləndirmək üçün güclü vasitədir (Durova, n.d.). Bütün dünyada təhsildə İT-nin tətbiqi ilə təhsil prosesinin səmərəliliyinin artırılmasına, cəmiyyətin gənc nəsllə qoyduğu tələblərlə məktəbin həqiqətən verdiyi tələblər arasında fərqi azaldılmasına ümidlər var.

Bu problemləri həll etmək üçün İT-dən istifadənin effektivliyi aşağıdakı amillərlə bağlıdır:

1. informasiya təqdimatının müxtəlif formaları;
2. yüksək görmə dərəcəsi;
3. müxtəlif proseslərin modelləşdirilməsinin mümkünlüyü;
4. əsas məzmunun mənimsənilməsindən yayındıran, gündəlik işlərdən azad edilməsi;
5. kollektiv tədqiqat işinin təşkili üçün yaxşı uyğunlaşma;
6. təlim səviyyəsindən, idrak maraqlarından və s. asılı olaraq tələbələrin işinə differensial yanaşmanın mümkünlüyü;
7. operativ nəzarətin təşkili və müəllimdən köməklik (Polat, 2015, p. 202).

Orta məktəbdə İT-nin tətbiqinin ənənəvi və informasiya istiqamətlərinin birləşməsi təhsildə İT tətbiqinin yeni inteqrasiya konsepsiyasının həyata keçirilməsi üçün ilkin şərtlər yaradır. Bu konsepsiyanın mahiyyəti pedaqoji prosesin bütün iştirakçılarının – tələbələrin, müəllimlərin, idarəçiliyin – şagird mərkəzli inkişafı üçün İT-nin tətbiqindən ibarətdir.

Bütün təlim idarəetmə sistemləri hazır proqram məhsullarıdır ki, onlardan istifadə etməklə onların funksional və qeyri-funksional imkanlarına uyğunlaşmaq, müxtəlif məhdudiyyətlərə riayət etmək və standart alqoritmlərə əməl etmək lazımdır. Mövcud ödənişli və pulsuz tədrisin idarə edilməsi sistemlərinin çatışmazlıqlarını nəzərə alaraq və tədris prosesinin öz xüsusiyyətlərini nəzərə almaq

istəyən bir çox təhsil müəssisələri bu cür avtomatlaşdırılmış sistemlərin müstəqil inkişafına əl atırlar və ya inkişaf üçün fərdi sifariş verirlər (Polat, 2015, p. 121).

Kompüter alətlərindən istifadənin növbəti mühüm nəticəsi kollektiv akademik xarakter daşıyan innovativ tədris metodlarından istifadədir. Üstəlik, bu üsullar müstəqil yaradıcı fəaliyyət nəticəsində qərarlar tapmağa və qəbul etməyə yönəlmiş aktiv forma alır. Eyni zamanda, öyrənmə intensiv metodlar sinfinə aiddir, lakin tədris materialının hipermətn strukturlarından istifadə tələbəyə proqram və tədris texnologiyasını seçmək imkanı verildikdə, açıq intensiv öyrənmə sistemi yaratmağa imkan verir.

Pedaqoji texnologiyaların bir xüsusiyyəti onların texniki vasitələrə münasibətdə inkişafının üstün xarakter daşmasıdır. Fakt budur ki, kompüterin təhsilə tətbiqi təlim prosesinin bütün komponentlərinin yenidən nəzərdən keçirilməsinə səbəb olur. “Şagird–kompüter–müəllim” interaktiv mühitində sağ yarımkürəni, sintetik təfəkkürü fəallaşdıran texnologiyaların istifadəsi ilə təxəyyüllü təfəkkürün fəallaşdırılmasına daha çox diqqət yetirilməlidir (Willingham, 2010). Bu isə o deməkdir ki, tədris materialının təqdimatı müəllimin fikrini obrazlar şəklində əks etdirməlidir.

Başqa sözlə desək, distant təhsilin pedaqoji texnologiyalarında ən vacib məqam düşüncələrin, məlumatların, biliyin vizuallaşdırılması, yeni pedaqoji ünsiyyət yollarının yaradılması və təhsil fəaliyyətinin təşkilinin ənənəvi formalarının korreksiyasıdır. Ən effektiv distant təhsil kompüter öyrənmə vasitələrinin və telekommunikasiya şəbəkələrinin yaranması ilə olmuşdur. Distant təhsilin inkişafında bu mərhələnin əsas xüsusiyyəti interaktiv təlim proqramlarından istifadə və tələbə ilə müəllim arasında operativ əks əlaqənin olmasıdır.

Ədəbiyyat

1. Brewer, D., & Tierney, W. (2012). *Barriers to innovation in the US education*. Cambridge, MA: Harvard Education Press, 11–40.
2. Chernilevsky, D. V. (2012). *Didactic technologies in higher education: A teaching aid for universities*. UNI-TI-DANA.
3. Durova, A. I., & Vakhrushev, A. A. (2005). Modern technologies in the educational process. *Primary School*, (12), 49–51.
4. Lebedeva, A. V. (2010). Information technology in the lessons of the surrounding world. *Primary School*, (3), 100.
5. New pedagogical and information technologies in the education system. (2000). E. S. Polat (Ed.).
6. Petukhova, E. I. (2013). The role of information technology in increasing quality of professional education. *Advances of Modern Natural Sciences*, (10), 82–83.
7. Polat, E. S. (2015). *New pedagogical and information technologies in the education system* (Textbook). Academy.
8. Willingham, D. (2010). *Why don't students like school? A cognitive scientist answers questions about how the mind works and what it means for your classroom*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
9. Zaitseva, L. A. (2016, September 1). Use of information computer technologies in the educational process and problems of its methodological support. *Internet Journal "Eidos."*
10. Zhao, Y. (2012). *World class learners: Educating creative and entrepreneurial students*. Thousand Oaks, CA: Corwin.
11. Zhuk, O. L., & Sirenko, S. N. (2016). Information and methodological support of the educational process at the university (at the example of pedagogical disciplines). *Higher School*, (4), 19–25.
12. Zimina, O. V. (2015). Didactic aspects of informatization of education. *Bulletin of Moscow University. Series 20*, (1), 17–66.

Daxil oldu: 06.05.2025

Qəbul edildi: 23.10.2025